

AKČNÝ PLÁN K NÁRODNEJ STRATÉGII PRE OTVORENÚ VEDU

Mgr. Michaela Mikušková

Národná stratégia pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2028 je jeden z výstupov Akčného plánu Iniciatívy pre otvorené vládnutie na roky 2020 – 2021. Obsahuje súbor aktivít, ktorých cieľom je zosúladiť smerovanie vedy a výskumu na Slovensku s odporúčaniami Európskej komisie a európskymi iniciatívami, ako sú Plán S, Európsky cloud pre otvorenú vedu (European Open Science Cloud, EOSC) a i. Implementácia národnej stratégie je rozdelená na dvojročné obdobia. Jednotlivé úlohy a termíny ich realizácie pokrývajú akčné plány na príslušné dva roky.

Cieľom **Národnej stratégie pre otvorenú vedu** „je zlepšiť dostupnosť výsledkov slovenskej vedy a zmeniť nastavenie výskumných a hodnotiacich procesov smerom k vyššej transparentnosti, reprodukovateľnosti a integrite“ [1, s. 7]. Na základe analýzy silných a slabých stránok, príležitostí a hrozieb definuje **deväť strategických cieľov**, ktoré sú rozdelené do čiastkových úloh. Realizácia národnej stratégie si vyžaduje participáciu všetkých aktérov vedy a výskumu na Slovensku. Praktické kroky jej implementácie má podporovať akčný plán pre otvorenú vedu, ktorý na príslušné dvojročné obdobie schvaľuje vláda Slovenskej republiky.

Akčný plán na roky 2021 – 2022 mal „iniciovať proces implementácie princípov otvorenej vedy do slovenského výskumno-vývojového priestoru, stanoviť úlohy, ktoré podmieňujú správne nastavenie podmienok realizácie Národnej stratégie pre otvorenú vedu a identifikovať konkrétne kroky smerujúce k naplneniu jej úloh“ [2, s. 2]. Obsahoval **osemnásť úloh**, ktorým sa priradili zodpovední riešitelia, termíny plnenia a zdroje financovania. Keďže išlo o prvý akčný plán k národnej stratégii, jeho hlavným cieľom bolo odstrániť negatívne stránky SWOT¹ analýzy, ktorá tvorila podklady na prípravu strategických cieľov národnej stratégie, a položiť základy na realizáciu konkrétnych aktivít smerujúcich k otvorenej vede v slovenskom vedeckovýskumnom prostredí. Praktické úlohy sa týkali:

- analýzy legislatívneho prostredia regulujúceho vedu a výskum na Slovensku, potenciálnych legislatívnych úprav zohľadňujúcich

¹ SWOT – angl. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats, v prekl. silné a slabé stránky, príležitosti a hrozby

implementáciu prvkov otvorenej vedy a analýzy finančných prostriedkov vynakladaných na publikovanie v režime otvoreného prístupu,

- podpory otvoreného prístupu k vedeckým publikáciami financovaných z verejných zdrojov,
- zjednotenia podmienok verejného sprístupňovania povinne zverejňovaných záverečných a kvalifikačných prác,
- implementácie plánu manažmentu dát pre vedecké projekty financované z verejných zdrojov,
- podpory systému financovania otvorenej vedy pomocou zmlúv typu „read and publish“ s vydavateľmi vedeckého obsahu a centrálného fondu na podporu publikovania otvoreným prístupom,
- začlenenia problematiky otvorenej vedy do predmetov druhého a tretieho stupňa vysokoškolského štúdia, vzdelávania informačných špecialistov vypracovaním projektu platformy na poskytovanie online kurzov z oblasti otvorenej vedy,
- zohľadňovania otvorenej vedy v hodnotení vedy a výskumu podporou alternatívnych metód hodnotenia a evidenciou výšky poplatkov za publikovanie formou otvoreného prístupu v Centrálnom registri publikačnej činnosti (CREPČ),
- propagácie občianskej vedy.

Na konci realizačného obdobia každého akčného plánu sa vykoná jeho odpočet [3]. Z osemnástich plánovaných úloh bolo jedenásť splnených v celom rozsahu, štyri čiastočne a tri zostali nesplnené.

Výstupy niektorých úloh sú verejne dostupné. Zaujímavé sú výsledky **analýzy dostupných údajov o vynaložených finančných prostriedkoch na poplatky za publikovanie tzv. zlatou cestou otvoreného prístupu**. Štúdia ukázala, že horný odhad takto použitých financií v roku 2021 bol vo výške 3,7 milióna eur. Autori zároveň hodnotia objem vynaložených finančných prostriedkov na poplatky vo vzťahu k vydavateľom a vedeckým časopisom podľa jednotlivých inštitúcií [4]. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky zverejnilo na webovej stránke **Metodické odporúčanie na tvorbu a implementáciu inštitucionálnej politiky otvorenej vedy pre inštitúcie vykonávajúce vedu a výskum**. Metodika obsahuje aj vzor inštitucionálnej politiky, ktorý je v súlade s odporúčaniami Európskej komisie pre otvorenú vedu [5]. Vzdelávacím výstupom akčného plánu je aj praktická príručka pre doktorandov **Cesta k otvorenej vede** [6]. Ide o preklad francúzskeho originálu upraveného na slovenské podmienky.

Rozvoj občianskej vedy na Slovensku má podporiť bezplatný online kurz **Začnime s občianskou vedou**, ktorý záujemcov oboznámi s princípmi otvorenej vedy a pozitívnymi príkladmi z domova i zo zahraničia [7].

Plnenie nezrealizovaných úloh bolo viazané na finančné prostriedky z operačného programu Slovensko. Výzva naň nebola do konca roku 2022 vypísaná. Išlo o tieto tri úlohy:

- projekt online platformy ďalšieho vzdelávania v oblasti otvorenej vedy,
- centrálny fond financovania poplatkov za publikovanie v režime otvoreného prístupu,
- zavedenie poľa indikujúceho publikovanie v režime otvoreného prístupu a poľa na zápis výšky poplatku za publikovanie (Article Processing Charge, APC) v centrálnych registroch evidencie publikačnej a umeleckej činnosti a s tým súvisiaca úprava vyhlášky a metodiky evidencie publikačnej činnosti.

Aj Univerzita Mateja Bela prispela k plneniu niektorých úloh prijatím politiky otvoreného prístupu, budovaním podpornej infraštruktúry (repozitár UMB a platforma na publikovanie časopisov v režime otvoreného prístupu) a realizáciou školení pre tvorivých zamestnancov.

Akčný plán na roky 2023 – 2024 pokračuje v napĺňaní opatrení a cieľov národnej stratégie. Jeho príprave predchádzal dotazníkový prieskum [8]. Pripravený materiál obsahuje **dvanásť úloh** vrátane troch nesplnených z prechádzajúceho obdobia.

Nové úlohy akčného plánu zahŕňajú:

- zmapovanie súčasného stavu problematiky otvorenej vedy na slovenských verejných akademických a vedeckých inštitúciách,
- iniciovanie zavedenia podmienky tvorby a implementácie plánu manažmentu vedeckých dát pre všetky vedecké projekty financované z verejných zdrojov,
- vytvorenie informačných materiálov o podpore vzdelávacích aktivít ohľadom reprodukovateľnosti, overiteľnosti a transparentnosti výskumného procesu,
- vypracovanie manuálu na budovanie a úspešnú prevádzku inštitucionálnych repozitárov,
- uzatváranie transformačných zmlúv s vydavateľmi vedeckého obsahu,
- realizácia prípadovej štúdie využívania otvorených IT nástrojov v slovenských vedeckých inštitúciách,
- usporiadanie medzinárodného podujatia o otvorenej vede,
- vytvorenie vzdelávacieho programu zameraného na používanie licencií Creative Commons,
- nadviazanie spolupráce s Pracovnou skupinou pre výskumnú integritu a vznikajúcou Národnou etickou komisiou.

Návrh akčného plánu so sprievodnou dokumentáciou vplyvov na rozpočet a informatizáciu je od júla 2023 v medzirezortnom pripomienkovaní [9]. Aktuálne je v štádiu vyhodnocovania pripomienok.

Prijatie Národnej stratégie pre otvorenú vedu bol zásadný krok pre systematickú zmenu v procese zverejňovania vedeckých výstupov a ich hodnotenia. Dôsledná analýza prostredia odhalila nedostatky. Ich postupnou elimináciou má stratégia prispieť k prehľadnosti, reprodukovateľnosti, transparentnosti vedy a výskumu na Slovensku a k dodržiavaniu zásad vedeckej integrity. Očakáva sa, že zároveň posilní spoluprácu výskumných inštitúcií so zahraničnými partnermi a prispeje k zmene hodnotenia výstupov vedeckovýskumnej práce a efektívnejšiemu vynakladaniu verejných financií.

Použité zdroje:

- [1] Národná stratégia pre otvorenú vedu. In *Otvorená veda* CVTI SR [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR, 7.2.2023 [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2021/09/Narodna-strategia-pre-otvorenu-vedu-na-roky-2021-2028.pdf>
- [2] Akčný plán pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2022. In *Otvorená veda* CVTI SR [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/wp-content/uploads/2021/07/Akcny-plan-pre-otvorenu-vedu-na-roky-2021-%E2%80%93-2022.pdf>
- [3] *Vyhodnotenie plnenia úloh Akčného plánu pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2022 a priebežné hodnotenie implementácie Národnej stratégie pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2028* [online]. Bratislava: MŠVVaŠ SR, 14.2.2023 [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/28066/1>
- [4] FIŠOVÁ, Gabriela, Silvia SOFIANOS, Matej HARVÁT et al. *Analýza APC poplatkov vynakladaných slovenskými výskumnými inštitúciami na publikovanie zlatou cestou otvoreného prístupu za rok 2021* [online]. Bratislava: Vydavateľstvo vedeckej literatúry, Centrum vedecko-technických informácií, 2022 [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7184268>
- [5] *Metodické odporúčanie na tvorbu a implementáciu inštitucionálnej politiky otvorenej vedy pre inštitúcie vykonávajúce vedu a výskum* [online]. Centrum vedecko-technických informácií SR, 2022 [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/files/11528_metodicke-odporucanie.pdf
- [6] BERTI, Johann, Marin DACOS, Gabriel GALLEZOT et al. *Cesta k otvorenej vede – praktická príručka pre doktorandov* [online]. Bratislava: Vydavateľstvo vedeckej literatúry, Centrum vedecko-technických informácií SR, 2022 [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7346039>
- [7] *Začnime s občianskou vedou* [online]. In *Otvorená veda* CVTI SR [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/online-kurz-zacnime-si-s-obcianskou-vedou/>
- [8] *Nový akčný plán pre otvorenú vedu čaká na vaše podnety!* In *Otvorená veda* CVTI SR [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR, 7.2.2023 [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/novy-akcny-plan-pre-otvorenu-vedu-caka-na-vase-podnety/>
- [9] LP/2023/420 Akčný plán pre otvorenú vedu na roky 2023 – 2024. In *Slov-lex: právny a informačný portál* [online]. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky, aktualizácia 27.9.2023 [cit. 2024-01-10]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2023/420>